

David Mamet

Blændværk og bedrag er omdrejningspunktet i instruktøren og manuskriptforfatteren David Mamets produktion. En produktion de fleste nok kender uden at vide, det er Mamet, der står bag

David Mamet (f. 1947) er en flittig herre. Foreløbig har han skrevet 22 teaterstykker, seks essaysamlinger, to romaner og 21 filmmanuskripter, hvoraf han har instrueret de syv. Med skuespillene *American Buffalo* og *Glengarry Glen Ross*, i øvrigt begge filmatiserede, etablerede Mamet sig i sen-1970'erne som en af de førende dramatikere i USA. Et gennemgående tema i Mamets produktion, som kommer tydeligst til udtryk i hans skuespil, men også findes i filmene, er opgøret med det store blændværk - den amerikanske drøm - som den ser ud, når den liberalistiske kapitalisme får frit spil. Mamets personer vil gå meget langt for at få del i drømmen.

Foruden en rytmisk naturlighed i hans dialoger er det, som kendetegner Mamets film historiernes overlegne opbygning og stilen i skuespillet. I historierne er der intet overskud af information, alt hvad der bliver lagt ud for publikum, genstande, handlinger og replikker, bliver brugt. Og da man som tilskuer gerne 'forføres' af Mamets historier, opdager man ofte først ved et gensyn med filmene, hvor nøje konstruerede de er.

Skuespillet i Mamets film er en sært kunstig spillestil kombineret med en næsten ensartet diktion af replikkerne, der kan minde om spillet hos Hal Hartley eller hos Dreyer.

"Hvis du lærer ordene som remse, ligesom hvis de var en telefonbog, og lader ordene komme ud af munden uden at

fortolke, så vil publikum være vel tjent", lyder det i hans bog *True and False - Heresy and Common Sense for the Actor* (1997), der er et opgør med Method Acting-traditionen, der har domineret amerikansk film siden 1950'erne. Mamets pointe er, at alt hvad der skal siges allerede er sagt i teksten af forfatteren. Der er derfor ingen grund til at skuespillerne fortolker replikkerne. Mamet har således bragt forfatterens stemme langt frem i sine film på bekostning af skuespillernes kreativitet. Dette gør sammen med den lidt stivbenede filmiske fortællestil Mamets film 'teateragtige'.

Illusionernes verden. Mamet debuterede som filminstruktør med den kritikerroste *House of Games* (1987, *Forført*). Psykiateren og bestsellerforfatteren til en selvrealiseringsbog Margaret Ford opsøges af en patient. Han er truet på livet, da han har opbygget en spillegæld til spilleren Mike. Margaret indvilliger i at hjælpe og opsøger den forførelseriske Mike i spilleklubben House of Games. Det viser sig, at Margarets patient overhovedet ikke skylder Mike penge. Margaret fascineres af spilleverdenen, og 'con-manden' Mike tillader Margaret at få et indblik i svindleriets forunderlige verden. Fra da af udvikler filmen sig som en kinesisk æske, den ene illusion overtager den anden, intet er hvad det giver sig ud for. Den underliggende freudianske historie om Margarets sym-

State and Main

bolske faderdrab virker noget anstrengt, men historiens uforudsigelighed gør dog filmen til en lille klassiker inden for svindlerfilmen.

Legen med identiteter og bedrag er også det gennemgående i *Things Change* (1988, *Alt kan ske*), en skæv komedie om det umage par Gino og Jerry. Gino er en aldrende skopudser, som mod betaling skal give sig ud for en mafia boss. Jerry er gangsteren som er faldet i unåde. Sammen stikker de af til Lake Tahoe, hvor Gino præsenteres som manden bag manden bag manden - den største mafiaboss af dem alle. Det er spillet med identiteter som driver handlingen frem. Ligesom i *House of Games* forandrer og overrasker filmens historie sig hele tiden.

Illusioner og indbildning bliver det fata-

le i politidramaet *Homicide* (1991). Bob Gould er forhandleren i politiets drabsafdeling, den som kan mediere mellem politiet og de kriminelle. Det, som umiddelbart ser ud som et banalt rovmord på en ældre jødisk butiksejer, peger i retning af en nazistisk aktion. Bob skal nu vælge, om han er jøde eller politimand. Selvom han advares, begiver han sig ud i et projekt, der ender grueligt galt. Der er ikke meget smeltedigel over Mamets portræt af USA i *Homicide*. Negrene over for de hvide, jøderne over for protestanterne, italienerne over for irlænderne. Sammen med *House of Games* står *Homicide* som Mamets væsentligste film indtil nu.

I sine tre første film bruger Mamet sin faste trup af skuespillere med Joe Mantegna og William H. Macy i spidsen.

Truppen har Mamet bragt med sig fra teatret. I *The Spanish Prisoner* (1997) er denne trup afløst af etablerede navne som Steve Martin og Ben Gazzara, som også fremfører Mamets replikker mamet'sk. *The Spanish Prisoner* er igen en svindlerfortælling, men hvor *House of Games* havde noget film noir-dunkelt over sig, hører *The Spanish Prisoner* mere til i en lettere tradition, som man kender fra Stanley Donens *Charade* (1963) eller Hitchcocks *North by Northwest* (1959, *Menneskejagt*), hvor en uskyldig og naiv person involveres i et spind af løgn og bedrag.

I den følgende film, *The Winslow Boy* (1999), har Mamet forladt det nutidige USA og er taget tilbage til England til tiden før Første Verdenskrig. Filmen er en adaptation af Terence Rattigans skuespil. Familien Winslows fremtid tegner lyst, indtil sønnen i familien bliver smidt ud af den kongelige sømandskole anklaget for tyveri af et frimærke. Familiens overhoved, Arthur Winslow, vil gøre alt for at rense sit og sønnens navn. *The Winslow Boy* er meget forskellig fra Mamets øvrige film og ligner mest af alt en stiløvelse.

Mamets seneste film er den afdæmpede og charmerende komedie *State and Main* (2000), en ensemblefortælling om et filmholds meriter i dagene op til filmoptagelsernes start. Filmproduktionen er ved at gå konkurs, og som sidste udvej vælger filmholdet at invadere den lille by Waterford. Man kunne sammenligne *State and Main* med en af Robert Altmans kollektive historier, dog uden Altmans karakteristiske kynisme.

Onkel Vanja og Hannibal the Cannibal.

Evnen til at skrue et filmmanuskript sammen har gjort Mamet til en eftertragtet og højt betalt forfatter. Rækken af film han

har skrevet er ganske imponerende. De tre første film, der etablerede ham i branchen, var Bob Rafelsons *The Postman Always Rings Twice* (1982, *Postbudet ringer altid to gange*) med Jack Nicholson og Jessica Lange, Sidney Lumets *The Verdict* (1982, *Dommen*), som han opnåede sin første Oscar-nominering med, og Brian De Palmas semiklassiske gangsterfilm *The Untouchables* (1987, *De Uovervindelige*). Tre film, der alle handler om, hvad man vil gøre for at opnå eller beskytte sin position og velstand i et liberalt land som USA.

Mamets møde med Hollywood er kynisk skildret i teaterstykket *Speed-the-Plow* (1988); siden fulgte kammerspillet *Oleanna* (1992), om konflikten mellem en mandlig universitetslærer og en kvindelig studerende; Mamet lavede selv en tv-filmatisering (1994). På trods af hans skepsis overfor filmverdenen er filmen op gennem 90'erne blevet Mamets fortrukne udtryksform. Mamet er således den eneste væsentlige amerikanske dramatiker, der med succes har klaret overgangen til filmen.

Det velkomponerede manuskript og den rytmiske dialog er stadig i højsædet, når Mamet skriver til andre instruktører, og hans manuskripter får i hænderne på en god instruktør en mere genkendelig farve og liv end i hans egen instruktion. Mamets spændvidde er stor. Han har skrevet rent kommercielle film som Lee Tamahoris *The Edge* (1997), John Frankenheimers *Ronin* (1998) (Mamet er her krediteret som Richard Weisz) og Ridley Scotts *Hannibal* (2001). Egentlig USA-kritiske film er det også blevet til. I Danny DeVitos biografiske film om teamsterbossen *Hoffa* (1992) beskrives fagforeningernes magtesløshed, når de ikke bruger mafialignende metoder til at få indflydelse. Filmen er en meget vellykket biografi-

film, fordi Mamet har tilført en fiktiv person gennem hvis øjne filmen fortælles. Mamets fortrukne tema om bedrag og illusion genfindes i Barry Levinsons *Wag the Dog* (1997). Op til et præsidentvalg får en spindoktor og en Hollywoodproducer til opgave at 'fabrikere' en krig for at dække over præsidentens upassende opførsel over for en ung kvinde. Filmen kom profetisk til at foregribe reelle begivenheder som Clinton-Lewinsky affæren og Natos bombardementer i Serbien. Blandt disse

større produktioner med etablerede stjerner har Mamet også været involveret i Louis Malles noget oversete *Vanya on 42nd Street* (1994, *Vanya på 42. gade*), en uortodoks filmatisering af Tjekhovs *Onkel Vanja*, hvor virkelighed og fiktion raffineret blandes.

Mamets ottende spillefilm som instruktør, *The Heist* (2001), har netop haft premiere; der er en kupfilm med bl.a. Gene Hackman og Danny De Vito.

Isak Thorsen

Filmografi

- 1981 *The Postman Always Rings Twice/Postbudet ringer altid to gange* (manus)
- 1982 *The Verdict/Dommen* (manus)
- 1987 *The Untouchables/De uovervindelige* (manus)
- 1987 *House of Games/Forført*
- 1988 *Things Change/Alt kan ske*
- 1989 *We're No Angels/Vi er ikke engle* (manus)
- 1991 *Homicide*
- 1992 *Glengarry Glen Ross* (manus)
- 1992 *Hoffa* (manus)
- 1994 *Oleanna*
- 1994 *Vanya on 42nd Street/Vanya på 42. gade* (manus)
- 1996 *American Buffalo* (manus)
- 1997 *The Spanish Prisoner*
- 1997 *Wag the Dog* (manus)
- 1997 *The Edge* (manus)
- 1998 *Ronin* (manus)
- 1999 *The Winslow Boy*
- 2000 *State and Main*
- 2000 *Lakeboat* (manus)
- 2000 *The Whistle* (manus)
- 2001 *Hannibal* (manus)
- 2001 *The Heist*